

УДК 63:636:619:389.6.

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ГАЛУЗІ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В СТЕПОВІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ

Вдовиченко Ю.В. – к. с.-г. н.,

Омельченко Л.О. – к. б. н.,

Інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова

«Асканія-Нова» - Національний науковий селекційно-

генетичний центр з вічарства;

Найдюнова В.О. - Почесний академік, Асканійська державна

сільськогосподарська дослідна станція НААН

Постановка проблеми. Світові тенденції розвитку постіндустріального суспільства свідчать про те, що ріст чисельності населення на планеті перевищує рівень виробництва продуктів харчування. Тому і продуктів, і особливо білка на даний час не вистачає для забезпечення населення за фізіологічно обґрунтованими нормами. Така ситуація є критичною, оскільки лише забезпечення людей достатньою кількістю повноцінних продуктів, і особливо білком, є основою здоров'я, довголіття, інтелектуального та фізичного розвитку, продуктивності праці, тобто забезпечує прогресивний розвиток суспільства [1, 2, 3].

Організація об'єднаних націй констатує: «...проблема білка наближається до критичної межі. Однією з найактуальніших проблем сьогодні є нестача білка, яка відчувається в усьому світі. Вона повинна стати національною та наднаціональною проблемою, оскільки за прогнозами нестача білка буде загострюватися доти, доки не будуть прийняті ефективні заходи» [4].

Стан вивчення проблеми. Одним із найактуальніших та найефективніших заходів вирішення цієї проблеми є створення галузі м'ясного скотарства, яка забезпечує виробництво найбільш повноцінних продуктів як за енергетичною цінністю, так і за вмістом білка.

І хоча на даний час виробництво яловичини в країнах Європи є високозатратним, у країнах-донорах світових ринків м'яса (Аргентина, Бразилія, Канада, США, Австралія, Нова Зеландія) і в Україні витрати на виробництво яловичини найбільш низькі в світі. Міжнародне порівняння систем вирощування худоби та виробництва яловичини свідчать про те, що найменші витрати несуть ті країни, які розвивають галузь м'ясного скотарства за пасовищною технологією шляхом нагулу, а плата за землю відносно невисока [5].

На даний час у степовій зоні України створено об'єктивні умови для розвитку галузі м'ясного скотарства. Унаслідок енергетичної кризи з обробітку виведені значні площі орних земель, які сконцентровані в прибережних зонах Чорного та Азовського морів, заплавах річок Дніпра, Дністра, Дунаю, Південного Бугу. Значні площі природних пасовищ є в зоні Донецького кряжу та Кримських гір. Усі ці площі необхідно використовувати як природні пасовища для вирощування м'ясної худоби і виробництва яловичини.

Створені генотипи м'ясної худоби з використанням кращих м'ясних порід світового генофонду та міжвидової гібридизації з кубинським зебу браман - південна м'ясна порода з її внутрішньопородними селекційними формуваннями, яка у 2008 р. апробована як нове селекційне досягнення у тваринництві [6].

Методика досліджень. Дослідження щодо створення південної м'ясної породи та її внутрішньопородних селекційних формувань проводилися в ДПДГ «Асканійське» Каховського р-ну Херсонської, ТОВ «Зеленогірське» Одеської областей шляхом складного відтворного схрещування корів червоної степової породи з бугаями шортгорнської та санта-гертруда порід з послідувальною гібридизацією дво- та трипородних помісей з кубинським зебу. Помісі III-IV покоління з часткою спадковості зебу 37,5-75,0% і більше розводяться «в собі» і становлять масив південної м'ясної породи [7].

Гібридні стада м'ясної худоби створені в ТОВ «ФОТА» Амвросіївського району Донецької області шляхом гібридизації корів червоної степової породи з бугаями таврійського типу південної м'ясної породи [8]. Продуктивні якості чистопорідних та гібридних тварин вивчали за методиками Інституту розведення і генетики тварин [9].

Результати досліджень. За продуктивністю тварини південної м'ясної породи не поступаються кращим світовим породам м'ясної худоби, а за приспосованістю до екологічних умов зони та стійкістю до захворювань значно перевищують останні (Таблиця 1.).

Таблиця 1. - Продуктивність тварин таврійського типу південної м'ясної породи (ПЗ «Асканійське» Каховського р-ну Херсонської обл.)

Показник	Рівень ознак
Жива маса тварин, кг	
бугаїв	900-1200
корів	550-600
Новонароджених телят	25-30
бугайців: 7 міс.	220-280
12 міс.	350-380
18 міс.	540-600
теличок: 7 міс.	210-240
12 міс.	300-320
18 міс.	380-400
Енергія росту на дорошуванні та відгодівлі, г	1100-1340
Забійний вихід, %	60,0-62,3
Вміст кісток в туші, %	17,0-17,1
Витрати кормів на 1 кг приросту живої маси, кг к.од.	6,5-7,1
Вихід телят на 100 корів, голів	85-93

В степовій зоні розводиться також м'ясна худоба інших порід вітчизняної та зарубіжної селекції (українська м'ясна, поліська м'ясна зі знам'янським внутрішньопородним типом, абердин-ангуська, лімузинська, світла аквітанська породи), які можуть використовуватися при чистопородному розведенні, а також у промисловому схрещуванні з низькопродуктивними коровами молочних та м'ясних порід для збільшення виробництва яловичини.

Значну цінність у генофонді м'ясних порід степової зони становить сіра українська порода, яка має високу адаптаційну здатність до екологічних умов зони, стійкість до захворювань, а також високу м'ясну продуктивність і відтворну здатність. І хоча на даний час її стан та чисельність мають категорію FAO та EAAP «генофондний об'єкт, який перебуває на грані зникнення», її

слід залучати до виробництва яловичини шляхом збереження генофонду та збільшення чисельності поголів'я [10].

При створенні галузі м'ясного скотарства необхідно використовувати поголів'я бугаїв, яке отримується в молочному скотарстві і може бути відгодованим для виробництва яловичини.

Таким чином, на даний час у степовій зоні України є об'єктивні умови для створення і розвитку галузі м'ясного скотарства, виробництва яловичини і перетворення аграрного сектора зони в надійного виробника і гарантованого постачальника цієї продукції не лише на ринки степової зони, а і за її межі, у т.ч. на зарубіжні ринки.

Степова зона України має об'єктивні умови для розвитку галузі м'ясного скотарства на засадах органічного агровиробництва і виробництва екологічно чистої яловичини.

Ведення аграрного виробництва в Україні в останні 50-60 років супроводжувалося високою розораністю земель, яка в степовій зоні досягла 96%, і зумовила деградацію навколишнього природного середовища, надмірне забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель.

Виходом з цієї критичної ситуації є розвиток органічного виробництва, ведення альтернативного тваринницького бізнесу з метою отримання екологічно чистих, безпечних і корисних для людини м'ясопродуктів, виробництво яких не завдає шкоди навколишньому середовищу і забезпечує благополуччя тварин [11, 12].

Інтеграція України в світову систему торгівлі поставила державу перед необхідністю започаткування науково-технічної програми «Розвиток органічного ринку та сертифікація в органічному сільському господарстві». Основним завданням цієї програми є побудова національного ринку органічних продуктів в Україні; налагодження експортно-імпортних зв'язків та інтеграція в міжнародний ринок органічних продуктів; заснування українського незалежного, акредитованого за міжнародними стандартами органу з сертифікації органічного виробництва [13].

Накопичений зарубіжний досвід ведення органічного виробництва свідчить про те, що тваринництво є фундаментом організації аграрного органічного виробництва, оскільки воно забезпечує землі необхідними органічними та поживними речовинами і сприяє розвитку сталого аграрного виробництва [11].

При реалізації цієї програми особливо важливого значення набуває вибір порід і здатність тварин адаптуватися до місцевих умов. Система створення поголів'я для органічного виробництва повинна бути спрямована на повне виконання виробничих циклів органічними методами. Це сприятиме збільшенню генофонду тварин для органічного виробництва, покращенню рівня самозабезпечення та розвитку даного сектору виробництва [14].

Розведення південної м'ясної породи та її внутрішньопородних селекційних формувань для організації галузі м'ясного скотарства, а також використання генофонду породи для створення високопродуктивних стад гібридної м'ясної худоби довели високу господарську, біологічну та економічну ефективність селекційних досягнень (Таблиця 2.).

Таблиця 2. - Продуктивність тварин таврійського типу при розведенні в умовах органічного виробництва

Показники	Рівень ознак			Стан-дарт класу еліта	± до стандарту	
	n	M±m	Cv		кг	%
Жива маса корів, кг						
3 р.	36	463±10,48	13,6	440	+23	+5,2
4 р.	56	495±5,77	10,5	480	+15	+3,12
5 р. і старше	70	566±6,79	10,0	550	+16	+2,9
Молочність корів, кг	81	180,3±10,2	11,0			
Середньодобовий приріст на підсосі, г						
бугайці	36	952±24,37	15,3			
телятки	45	812±29,07	24,0			
Жива маса бугайців						
12 міс., кг	35	355±4,00	6,7	330	+25	+7,6
15 міс., кг	35	442±7,15	9,6	400	+42	+10,5
18 міс., кг	27	526±6,83	6,7	470	+56	+11,9
Енергія росту, г						
7-12 міс.	35	1046±3,08	17,4			
12-15 міс.	35	971±27,10	16,5			
15-18 міс.	27	944±21,00	11,6			
Спаровано корів, гол.	151					
Отримано телят, гол.	123					
Вихід телят, %		81,50				
Легкість отелень, бали		4,950				
Тривалість сервіс-періоду	151	78,40±2,10	33,1			

З наведених даних видно, що жива маса корів при вирощуванні та утриманні в умовах органічного виробництва перевищує бонітувальний стандарт на 15-23 кг, або на 2,9-5,2%. Інтенсивність та енергія росту бугайців при утриманні на пасовищах забезпечує отримання середньодобових приростів лише за рахунок пасовищних кормів 1046-944 г. Величина цієї ознаки значною мірою залежить від кількості та якості пасовищних травостоїв. Найвищі прирости живої маси отримуються в травні-червні.

Таким чином, створені генотипи гібридної худоби зебувидного типу з використанням південної м'ясної породи за рівнем продуктивності, здатністю забезпечувати високу енергію росту лише за рахунок пасовищних кормів логічно вписуються в концепцію органічного виробництва і можуть бути поряд з південною м'ясною породою базовим генотипом для виробництва екологічно чистої яловичини. Економічний ефект розведення та відгодівлі гібридних тварин становить 1920-2059 грн./гол на рік.

Але крім економічного, досягається значний екологічний ефект використання селекційного досягнення.

Переваги розведення південної м'ясної породи в степовій зоні України перед імпортними та вітчизняними породами м'ясної худоби полягають у наступному:

1. Високий рівень адаптації до екологічних умов зони, систем кормовиробництва та хімічного складу кормів польового кормовиробництва і природ-

них пасовищ, унаслідок чого у тварин відсутній період акліматизації та адаптації.

2. Низька матеріало- та енергоємність технології розведення, вирощування та відгодівлі тварин. У зв'язку з високою стійкістю до високих та низьких температур тварини не потребують капітальних приміщень та енергомісткого обладнання. Тварини можуть утримуватися на пасовищах протягом 270-300 днів. Витрати на утримання, розведення тварин та отримання яловичини в 10-15 разів нижчі, ніж у молочному скотарстві.

3. Отримання високих приростів живої маси при максимальному використанні пасовищних, грубих та соковитих кормів та мінімальному використанні концентрованих кормів (18-20% поживності раціону).

4. Стійкість тварин породи до найбільш небезпечних зоонозних захворювань, що наносять збитки тваринництву і являють небезпеку для людей та навколишнього середовища (бруцельоз, лейкоз, кровопаразитарні хвороби та ін.), а молодняку – до захворювань органів дихання та травлення.

5. Розведення тварин південної м'ясної породи забезпечує:

- безпеку обслуговуючого персоналу та інших працівників господарства від зараження небезпечними зоонозами;

- безпеку території розведення худоби від зараження збудниками небезпечних зоонозів (території ферм, тваринницькі приміщення, пасовища, скотопрогони, місця водопою тощо);

- отримання безпечної продукції (яловичина, шкіри, субпродукти);

- економію коштів і матеріальних заходів, а також попередження збитків від падежу молодняку та бракування з причин захворювання.

Висновки і пропозиції. Степова зона України – це найбільша екологічна зона держави за площею та чисельністю населення. Тут розміщені найбільші промислові підприємства, які формують економічний потенціал держави. Тому проблема виробництва продуктів харчування, і особливо м'яса, тут надзвичайно актуальна.

Для її реалізації в степовій зоні України є об'єктивні умови, і найголовніше, створені генотипи м'ясної худоби, які за рівнем продуктивності не поступають кращим породам м'ясної худоби світової селекції, а за пристосованістю до екологічних умов зони та стійкістю до захворювань значно перевищують їх. Розведення худоби південної м'ясної породи за державної підтримки забезпечить виробництво високоякісної яловичини та створить базу імпортозамінюючих генетичних ресурсів (племінні бугаї, телиці, сперма, ембріони).

Використання генотипів південної м'ясної породи – реальний шлях до створення галузі м'ясного скотарства на засадах органічного агровиробництва, виробництва екологічно чистої продукції, інтеграції України в міжнародний ринок органічних сільськогосподарських продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гойчук О.І. Збалансований раціон харчування як необхідна умова продовольчої безпеки./О.І. Гойчук//Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2003. – №4 (24). – С. 51-58.
2. Сокол О. Динаміка і структура світового виробництва м'яса./О. Сокол//Тваринництво України. – 2003. - №3. –С. 4-5.

3. Гузев І.В. Рівень виробництва і споживання м'яса в країнах світу./І.В. Гузев, І.П. Пеиренко//Вісник аграрної науки. – 2008. - №3. – С. 34-39.
  4. Дымань Т.Н. Питание человека в XXI веке/Т.Н. Дымань, С.Н. Шевченко. – К.: Либра. – 2008. – 108 с.
  5. Святковская Е. Производство говядины в большинстве стран мира убыточно./Е. Святковская//Тваринництво сьогодні. – 2001. - №3. – С. 26-29.
  6. Наказ Міністерства аграрної політики та УААН від 16 січня 2009 р. №26/03 «Про затвердження південної м'ясної породи та її внутрішньопородних формувань».
  7. Зубець М.В. Південна м'ясна порода великої рогатої худоби – визначне селекційне досягнення в теорії і практиці аграрної науки./М.В. Зубець, В.П. Буркат, Ю.Ф. Мельник та ін.//Вісник аграрної науки. – 2009. - №3. – С. 45-51.
  8. Вороненко В.І. Методологічні засади створення гібридних стад м'ясної худоби./Вороненко В.І., Омельченко Л.О.//Науковий вісник «Асканія-Нова». 2011. – В.4. – С. 60-72.
  9. Шкурін Г.Т. Забійні якості великої рогатої худоби (Методики досліджень)/Шкурін Г.Т., Тимченко О.І., Вдовиченко Ю.В. Київ.: Аграрна наука. – 2002. – 49 с.
  10. Зубець М.В. Методологічні аспекти збереження генофонду сільськогосподарських тварин/М.В. Зубець, В.П. Буркат. К.: Аграрна наука. – 2007. – 119 с.
  11. Киселев В.И. Биологическое земледелие в Украине: проблемы и перспективы./В.И. Киселев. Х.: Штрих. – 2000. – 162 с.
  12. Ходус А.В. Экологическое сельское хозяйство, экологическое природопользование, экологическая маркировка/Охрана окружающей среды и органическое сельское хозяйство. Сборник докладов научно-производственного экологического семинара. С.Пб. – 2005. – С. 24-31.
  13. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly. Victoria. Canada. – August. – 2002.) Інтернет - ресурс. www.ifoam.org.
  14. Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку та сертифікація в органічному сільському господарстві»/ Ефективне тваринництво. – 2010. - №5. – С. 11-15.
-